

Benoît Standaert

Megbocsátás
és kiengesztelődés

*A pannonhalmi bencés közösség
lelkigyakorlata*

BENCÉS KIADÓ
Pannonhalma, 2008

Tartalom

Előszó	5
1. Lelkigyakorlat a megbocsátásról és a kiengesztelődésről	9
2. Pál útja és a megbocsátás evangéliuma	19
3. Máté evangéliumának 18. fejezete és a megbocsátás gyakorlata	35
4. Az ítélkezés elkerülése és a kölcsönösség csodája	45
5. Ellenségszeretet (I)	61
6. Ellenségszeretet (II)	71
7. Megbocsátás a gyakorlatban. Valóságos élethelyzetek	85
8. Irgalom és sebezhetőség	103
9. A kiengesztelődés teológiája és a kiengesztelődés szentsége	119
10. Béke	131
Utószó:	
Először megtesszük, azután megértjük? ..	141
Függelék: A lábmosás liturgiája	145
Jegyzetek	149

Előszó

Különleges örömet jelentett számomra e meghívás és örömmel vállalkoztam arra, hogy a pannonhalmi közösség éves lelkigyakorlatát vezethessem. Nem ez az első alkalom, hogy Magyarországon járhatok: hisz 1993 óta lassanként megismertem országokat és egyházakat. Minden egyes újabb látogatás elmélyíti annak a rokonszenvnek és barátságának a szálait, amelyet kezdettől fogva megtapasztalhattam.

Főtisztelendő Asztrik főapát úr tavaly évi végű levelében a lelkigyakorlat témáját megjelölve arra kért, hogy dolgozzak ki „valamit a kiengesztelődésről”. Ez igazi kihívásként ért, s kissé félve nyúltam a témához. A közelmúlt történelme, mindaz, ami az elmúlt évszázad második felében országokban nemcsak az egyházban, hanem az egyes tényleges közösségekben is lejátszódott, nem ismeretlen előttem. Innen érthető bátortalanságom, amikor egy ilyen témát kaptam feladatul. Annak is világosnak kell lennie, hogy nem léphetek fel ezen dolgok szakértőjeként, s még kevésbé

olyan személyként, aki azért jön, hogy megoldja mások problémáit. A feladatot inkább szolgáltnak tekintem: Isten Igéjéből kiindulva táplálhatom azt a kiengesztelődési folyamatot, amely már elkezdődött körötökben, és abból kiindulva, amit Isten kínál, meg tudok világítani néhány szempontot.

Magam is egy súlyos megosztottságokkal terhelt országból jövök. E megosztottságok közösségeinket is keresztülszelik. Ezért nagyon is tisztában vagyok azzal, milyen nehéz lehet egy hiteles kiengesztelődési folyamatot helyes irányba vezetni. Napjainkban sok országban napirenden van a kiengesztelődés: gondoljunk csak a közelmúlt kiengesztelődési kampányára Algériában; arra, ami Dél-Afrikában jöhetett létre – sok nehézség közepette – egy Nelson Mandela ösztönzésére; vagy a kiengesztelődés érdekében megkezdett munkára olyan megosztott országokban, mint Ruanda vagy Srí Lanka! Nem állunk egyedül ilyesfajta, egész közösségeket érintő kérdéskör előtt: ezért tanulhatunk egymástól.¹

Az a kérés, hogy elhangzásuk után írott formában is jelentessük meg ezeket az elmékedéseket, közvetett módon alátámasztja azt, hogy az előkerülő szempontok hasznosnak bizonyultak, s a továbbiakban mások számára is hasznosak lehetnek az egyházban és az országban egyaránt. A lelkigyakorlatos előadások

szövege idén Belgiumban is megjelenik (Lanno, Tielt). Bizonyos vagyok benne, hogy hűséges tolmácsom, Bakos Gergely, aki a lelkigyakorlat során mindent angolból magyarra ültetett át, a hollandból² magyarra történő fordításra is éber tekintettel fog ügyelni. Leuvenben eltöltött doktori filozófiatanulmányai idején megismerkedhetett hazánkkal, Flandriával, s ez ma képessé teszi őt arra, hogy gondosan és hűségesen közvetítse egyházunk kicsiny hozzájárulását ahhoz, ami nálatok, Magyarországon él. Ezért külön is ki szeretném fejezni neki hálámat!

TIZEDIK ELMÉLKEDÉS

Béke

Légy békében saját magaddal.
Akkor majd ég és föld is
békében lesznek veled.
Engesztelődj ki saját magaddal,
abban a hármás-egy összhangban,
amely benned van:
testedben, lelkedben s szellemedben,
mielőtt másokat akarnál arra tanítani,
hogy miként engesztelődjenek ki haragjukban.
Szíriai Izsák

Szerezd meg a benső békességet,
és környezetedben sok ezren fognak rátalálni
az üdvösségre.
Szárovi Szerafim

*

„Kegyelem és béke.” E két fogalommal gyakran együtt találkozunk – az Újszövetség legősibb leveleiben és a liturgikus köszöntésben,

egykor és ma. Együtt az üdvösség teljességét mondják ki Isten nevében. Amennyiben a *kegyelem* fogalma az eredetre utal, az üdvösség kezdetére, a *béke* a végcél fejezi ki. „Kegyelem” és „béke” együttesen a keresztények üdvtapasztalásának kezdetét és végét jelentik. Kívánság ez, s egyben hitvallás is. Lelkigyakorlatunkat azzal kezdtük, hogy a kegyelmi esemény kezdeti áttörésére figyeltünk, amint azt Pál hirdette. Fejezzük be a békéről való elmélkedéssel: a békéről van szó – a megigazulás és kiengesztelődés egyetlen kinyilatkoztatott titkának beteljesedéséről.

A béke⁷⁸ – *salom* – fogalma a zsidó hagyomány szerint mindent magába foglal. E szóban benne rejlik egészség, jó szerencse, a föld termékenysége, az utódok, békességes viszonyok a szomszédos országokkal, kozmikus harmónia, az Istennel kötött szövetséghez való hűség, áldás, amelyet újabb áldás követ. Várjuk e békét, és hozzánk érkezik: e fogalom elsősorban a jövőre irányítja figyelmünket.

A békére vonatkozó rabbinikus gondolatok szilárd struktúrája áll előttünk: a létezés három tengelyének – a tanulásnak, az imádságnak és a cselekvésnek – célja a béke kell hogy legyen.⁷⁹ A rabbinikus gondolkodás nagy összefoglalásának tekinthető Talmud is a békét célozza. Első traktátusának utolsó szaka-

szát (*Berakhoth*) teljes egészében a békének szentelték; az egész Misna utolsó traktátusát lezáró szakasz szintén mindazt vizsgálja, ami a békét eredményezi.

A Talmud tanulmányozása által a jámbor hívő „a békét keresi s a nyomában jár” (vö. Zsolt 33,15).

Az imádságnak is a békére kell irányulnia: „Aki imádkozik s nem törekszik a békére, annak imáját nem hallgatják meg!” Megfordítva: „aki a békét keresi, bizonyos abban, hogy imája nem tér hozzá vissza meghallgatás nélkül” (*Derekh Erec Zuta*, a békéről szóló fejezet). A liturgia beosztása már önmagában a béke utáni intenzív vágy bizonyítéka: a záró imádság minden alkalommal a békéről szól. A Leviták könyvéhez írt midrásban ezt olvassuk:

Nagy dolog a béke, mivel minden áldás és vigasztaló szó, amit a Szent – áldott legyen az Ő Neve! – Izraelnek hoz, a békéért való imádsággal végződik: a „Halld, Izrael” elmondása után: „Te, aki kifeszíted a béke sátorát...”; a Tizenhét áldásban: „Te, aki békét hozol...” s Áron fiainak papi áldásában: „Adjon békét neked.” [Szám 6,26.]⁸⁰

Kortársunk, Elie Munk rabbi teszi hozzá a következőket: „ez azt jelzi, hogy a békéről alkotott zsidó felfogás sohasem a kiinduló-

pontra, hanem törekvésünk és vágyaink céljára vonatkozik.”

Ez egyben azt is jelenti, hogy a konfliktusok közepette – a háborúkról nem is beszélve – mindig a békés végcélra kell tekintenünk: egyszer majd bizonyosan újra elérkezik az egyetértés és az igazi béke az egymással szemben álló táborokba. Ezért semmit se dramatizáljunk túlságosan, s ne gondoljunk minden lépésnél rögtön a lehető legrosszabb következményekre, nehogy alapot szolgáltatassunk arra, hogy a másik fél örökké bosszúvágyat dédelgessen magában!

A béke Isten egyik neve, egyike legdrágább vonásainak! Isten nevei ugyanakkor Isten cselekvését mondják ki. Aki a békét keresi, arra törekszik, hogy helyet adjon Istennek, a béke megvalósítójának. „Aki békét teremt a magasságban, ő teremtsen békét közöttünk és Izrael körében” – hangzik a mai Izrael egyik legismertebb békedala. A béke magától értetődő módon az emberi felelősségen is múlik, azonban az a hit, amely megérti, hogy a béke Isten egyik neve, megérti azt is, hogy a béke ugyanakkor Isten kezéből kapott ajándék. Ő „teremt” békét, ő „hozza létre” a kiengesztelődést. A mi munkánk töredékes, ha magunkra vagyunk hagyva. A mi tevékenységünk legjobb esetben is csupán konstruktív együttműködés Isten akaratával.

Hiszen a próféták biztosítanak bennünket arról, hogy Isten minden időben „a béke gondolatait és az üdvösség terveit gondolja” (Jer 29,11). Így Jeruzsálem ennek az isteni végcélnak a jelképe, s a város nevét gyakran a következő módon fordítják le: *visio pacis*, a béke látomása (*Jeru-salajim*). Minden nép meghívást kapott, hogy „vállvetve”, alázattal menjen föl a hegyre – szegény zarándokok serege, akik egy szóval és egy szívvel-lélekkel vallják meg az Egyetlent. E látomás abból a korból származik, amikor az általunk Ószövetségnek vagy Első Testamentumnak nevezett könyvgyűjtemény elnyeri végső alakját. Izajás könyvének vége, a Krónikák könyvének utolsó mondatai, Szofoniasz szavai, és megannyi zsoltár, amelyek mind ugyanabba az irányba mutatnak: egyetlen nagy zarándoklatot jósolnak meg, amely minden népet egyesít, s amely e titokzatos középpont felé tart, amelynek neve *Jeru-salajim* (vö. Iz 66; 2Krón 36,22–23; Szof 3,9). Az a mai törekvés, amelyben a világvallások képviselői egyesítik erőiket, hogy közösen építsék fel a béke és az egyetértés kultúráját, vitathatatlanul e prófétai álmodat testesíti meg – amelyről már az Ószövetségben olvashatunk.

„*Adonáj salom!*” A Bírak könyvének kellős közepén, ahol a nép történetének legszörnyű-

ségesebb oldalait találjuk, Gedeon meglepő kiáltása harsan: „*Adonáj salom!*” (Bír 6,24) Az Úr béke. A béke – egy személyt jelent. Gedeon számára ez a fölismerés azzal járt, hogy teljesen fölszabadulhatott a Baalok tisztelete alól, s hogy – dacára a midianiták és a többi keleti törzs portyáinak – mégis volt kiút, remény a jövőre. Az *Adonáj* névből kihallhatjuk a kezdet hitét, az atyák hitét; a *salom* szó pedig reménnyel tekint a jövő megváltása felé, a nagyon aggasztó, több oldalról fenyegető helyzet ellenére is. Az erővel megvallott Név révén újra van remény: „Érted leszek” – mondja Isten abban az új helyzetben is, amikor a nép nomád törzsei megpróbálnak letelepedni az új hazában.

Mikeás próféta a Krisztus előtti, igencsak bonyolult 7. évszázadban képes volt fölfedezni a remény jelét: Efratában, Júda Betlehem nevű városkájában messiási gyermek születik. „Ő lesz a béke!” – jelenti be határozottan a látnok (Mik 5,1.4). Maga a béke egy személyben! Személyes béke! Ugyanakkor nagyon is fenyegetett békéről van szó, mert az ígélet után rögtön ezt olvassuk: „Asszúr”! (Mik 5,4–5) S az asszírok neve hallatán az (akkori) ember azonnal e nép új civilizációs vívmányára, a vasra gondolt. A béke tehát Asszúr borotvájának fenyegető árnyékában érkezik. Nem lesz kényelmes béke, de az ígélet ettől még nem kevésbé úttörő és reményteli.

Az Újszövetségben is olvasunk arról, hogy a béke – Személy. „Ő a mi békességünk!” – vallja meg az Efezusi levél szerzője. Izajás könyvének szövege állt szeme előtt: „béke azoknak, akik közel vannak s béke azoknak, akik távol vannak.” (Iz 57,19) E kétszeres békét látja most a szerző beteljesedni Krisztusban. Krisztus egységre vezette a zsidókat („akik közel vannak”) és a pogányokat („akik távol vannak”), a köztük álló válaszfalat ledöntötte, új embert „teremtett”, és „őbenne van mindkettőnknek szabad utunk az Atyához ugyanabban a Lélekben” (Ef 2,18). E mondatban Atya, Fiú és Szentlélek együtt jelennek meg, s egy közös mozgást határoznak meg. E mozgás az istentiszteletnek egy olyan új terében megy végbe, amely szétfeszíti a jeruzsálemi Templom régi kereteit. Krisztus „a kettőt *Egyé tette*” (Ef 2,14). Igen, Krisztus mindenfajta kettősséget, viszályt, megosztottságot vagy elidegenedést megszüntetett, s egységet hozott létre. E teremtmény cselekedet egybeesett kereszthalálával és vére kiontásával. Ahol ő maga meghalt, éppen ott hozott létre valami újat.

Erőteljes paradox beszédet hallunk itt, amely egybecseng azzal, amit Jánosnál vagy a Jelenések könyvében olvashatunk: „A világban megpróbáltatások érnek majd benneteket. Bennem békességtek van. Én legyőztem a világot.” (Jn 16,33) Ezt Jézus éppen szen-

vedése előtt mondja övéinek. E győzelmet a szégyen fáján meghalva szerzi meg... Amikor aztán újra megjelenik övéi előtt, miután beteljesítette halálát, egy sebekkel borított embert látnak maguk előtt, aki az erőteljes „Béke!” köszöntéssel üdvözli őket: „Béke veletek!” – s megmutatja nekik kezén és oldalán a sebhelyeket (Jn 20,19–20)! A Jelenések könyvének kellős közepén pedig egy bárány jelenik meg, amely ott „áll”, s mégis, „mintegy leölve”! (Jel 4,6; vö. Iz 53,7) E Bárányt győztesként köszöntik, Júda oroszlánjaként, övé az a megtiszteltetés, hogy kinyithatja a lepecsételt könyvet, amelyben Isten akarata, a világ békéje van följegyezve (Jel 4,1–5.7–14).

A Béke valaki, Személy: hívó beleegyezésünkkel bocsátjuk be életünkbe, miközben hagyjuk, hogy ártatlan vére ránk hulljon, s engedjük, hogy magával ragadjon bennünket az Atyának való végső odaadásába.

A béke emberei mindig elővételeznek valamit a jövőből. Él bennük egy látomás: alázatos zarándokokként vonulnak a szentély felé, amely messze fölülmúlja őket magukat és hagyományuk minden töredékességét. Többet láthatunk a hátukból, mint az arcukból, mert szenvedélyükben mindig néhány lépéssel előttük járnak azoknak, akik megérteni és követni próbálják őket. A béke emberei világítótoronyként fénylenek e világ éjszakájában. Maga Jézus mondja őket „Isten fiainak”, is-

teni Atyjukról pedig azt tanítja, hogy békében és megkülönböztetés nélkül ajándékozza „napját és esőjét jóknak és gonoszoknak, bűnösöknek és igazaknak”, tökéletes egykedvűséggel és királyi bőkezűséggel.⁸¹ Boldogok az ilyen béketeremtők!

Jegyzetek

- 1 A maga részéről a Pannonhalmi Főapátság is hozzájárult a „konfliktuskezelés és európai integráció” témájában egy eredeti vállalkozáshoz. Lásd *Medi(t)ations, (re)conciliations. Conflict Resolution and European Integration*, szerk. Rebecca BLOCKSOME, NAGYPÁL Szabolcs, Peter SAJDA, Bratislava, 2004. Többek között az első írásra utalunk: Pete HÄMMELE, *Peace Building and Reconciliation in Divided Societies*, in *i. m.*, 15–21. A fordító megjegyzése: A kötet társkiadója az Asztrik főapát úr alapította Békés Gellért Ökumenikus Intézet, amelynek két civil teológus munkatársa közül az egyik szerkesztőként, a másik pedig fordítóként dolgozott a szóban forgó könyvön.
- 2 Belgium és Hollandia közös irodalmi nyelvéről van szó, amelynek hivatalos neve röviden *Nederlands*. E szónak tudomásom szerint nem létezik pontos megfelelője nyelvünkben. Míg a *holland* a magyar fül számára elsősorban vagy éppen kizárólag Hollandiát idézi föl, a *németalföldi* már egy elmúlt történeti

helyzetre vonatkozik. Ezért kétségtelenül szerencsésebb Belgiummal kapcsolatban magyarul *flamand* nyelvről beszélni. Azonban e kifejezés is részben történeti értékű (vö. *németalföldi*), ráadásul a neki megfelelő *Vlaams* egészen szabatos használatban Belgium északi részének bizonyos helyi nyelvjárásaira (nyugat- és keletflamand) utal. (*A ford.*)

78 Lásd B. STANDAERT, *Vrede in geweld, Heiliging*, 35(1985)/1, 22–36; *Uó, Oorlog en vrede, Heiliging*, 51(2001)/4, 131–138; 166–176; 180. Lásd még *Uó, Leven met de Psalmen*, Lannoo, 2006, 358 skk.

79 Lásd még STANDAERT, *A világ három oszlopa, Pannonhalma*, Bencés Kiadó, 2000.

80 *Vajjikra Rabba*, 9,9.

81 Isten királyi bőkezűségében mindenkit egyként megajándékoz, s közben nincs tekintettel a mi emberi megkülönböztetéseinkre jó és rossz, igaz és bűnös között. Nemcsak az evangéliumban találkozhatunk e gondolattal, hanem Szalézi Szent Ferenc írásaiban és a taoista irodalomban is lényeges szerepet játszik az „egykedvűség”, „közömbösség” vagy „semlegesség” erénye.